CUM SE FACE UN VIȚEL DE AUR. MANUAL DE ASAMBLARE PE ÎNȚELESUL EPOCII DE SILICIU

Autor: Silviu Man | 5 iunie 2022



Supraviețuind miraculos tsunami-ului modernității, unele povești biblice și-au păstrat ceva din vechea simbolistică până în epoca noastră, a ecranelor și motoarelor. De exemplu, chiar dacă multe detalii îi scapă, aproape orice Ion și orice Maria poate înțelege fără probleme majore ce înseamnă că „David îl învinge pe Goliat” – adică cel mic îl poate învinge pe cel mare și impunător, cu condiția să fie ghidat de Dumnezeu. Încă poți să-i spui *to* John *or to* Mary că e bine să fie precum Noe – adică să se pregătească în fața unui viitor care se anunță prost, iar John *and* Mary să priceapă ideea fără a avea nevoie de explicații suplimentare. Încă poți spune *à* Jean *ou à* Marie că un oraș sau o comunitate a ajuns o „Sodoma”– adică întru totul decăzute, iar Jean *et* Marie să prindă ideea fără a suferi leziuni neuronale ireversibile. La fel, încă pricepem cât de cât formule precum „Turnul Babel”, „înțelept ca Solomon”, „să fii plimbat de la Ana la Caiafa”, „să te speli pe mâini ca Pilat din Pont”. Incomplete ori cu sensuri deviate, ori reduse la o simplă imagine, totuși aceste povești persistă în cultura noastră, încă ne *spun* ceva.

Există însă un episod biblic important care nu a avut parte de soarta celor de mai sus și care nu este mai niciodată prezent în dialogul culturii de azi, fiind întâmpinat cu o sinceră ridicătură din umeri de către aproape orice Ion/John/Jean și orice Maria/Mary/Marie. Este vorba de episodul Vițelului de aur din capitolul 32 al cărții Ieșirea sau Exodul. Interesant este că episodul nu ne este *complet* șters din memorie. Dimpotrivă – credem că știm *bine* ce s-a întâmplat acolo și că ceea ce e de știut e deja știut și consumat. În rezumat, versiunea pe care o „știm” ar suna cam așa: în lipsa lui Moise, plecat în muntele Sinai, evreii își fac un vițel de aur și i se închină ca păgânii, atrăgând mânia divină. Moise se întoarce, sfărâmă Tablele Legii pe care Dumnezeu abia scrisese cele Zece Porunci, vinovații sunt pedepsiți și după aceea evreii își văd de drum. *End of story*. În această formă dezlânată cu care se pare că am rămas, povestea vițelului de aur aduce mai degrabă a curiozitate istorică și a cancan religios. Or, dacă este redus doar la curiozitate și cancan, subiectul e închis și povestea nu mai poate răzbate până în

lumea noastră simbolică precum victoria lui David sau Arca lui Noe. Cu alte cuvinte, în această lectură, Vițelul de aur nu poate funcționa ca o metaforă viabilă de care să ne putem folosi, nu e o lentilă de ieri prin care noi, cei de azi, să privim lumea noastră pentru a o înțelege. Adică – în ciuda gravității sale colosale – nu ne spune în esență nimic despre noi, cei din epoca internetului și bitcoinilor.

Și acest lucru nici nu e atât de surprinzător. Până la urmă, ca o metaforă atât de veche să mai poată funcționa peste milenii, trebuie să existe o oarecare *similaritate* între termenii ei – de exemplu, putem vorbi azi despre Turnul Babel pentru că avem structuri complexe care își propun să atingă cerul – real sau simbolic (și tot din același motiv putem încă vorbi despre „proiecte imobiliare faraonice", cu trimitere clară la piramidele egiptenilor). Dar acesta nu este cazul „Vițelului de aur" – noi, azi, nu credem că mai putem avea vreo legătură reală cu acest episod (dincolo de curiozitate și cancan), deoarece contextul nostru de viață nu pare să mai aibă nici o legătură cu contextul evreilor de atunci. Și aici putem chiar încropi un tabel școlăresc cu diferențele dintre noi – cei de azi și ei – cei de ieri: în primul rând, evreii – ca de altfel cam toate popoarele din acele timpuri – erau primitivi, cu gândire primitivă, cu reacții primitive, cu organizare socială primitivă. În schimb, noi modernii suntem mult mai evoluați, avem gândire, reacții și organizare socială evoluate – probabil că din cauza asta nu avem viței, iar cei pe care îi avem îi folosim la altceva decât la închinat (cel puțin până la implementarea noilor politici alimentare *meat-free*). În plus, evreii de atunci erau nomazi, noi, cei de azi, suntem sedentari (tot pentru că evoluați); evreii făceau jertfe sângeroase, noi nu (tot pentru că evoluați). Și așa mai departe, din ce în ce mai departe de evreii lui Moise. Date fiind atâtea diferențe, puntea de înțelegere care este metafora nu se poate construi, subiectul rămâne închis, iar vițelul de aur nu poate decât să rămână o problemă care îi privea doar pe *ei*. Iar cum suntem siguri că în nici un caz și în nici o măsură, *noi nu suntem ei*, am depus episodul Vițelului în dosarul cu „fapte istorice cu aspect religios – interesante, dar irelevante azi".

Oare?

Totuși, chiar și pentru cei care îl vor fi citind fără intenții religioase, darmite pentru cei care vor să fie evrei mai buni și creștini mai buni, episodul Vițelului de aur este plin de semne de mirare și întrebare, și înfiorător în cel mai înalt grad. Mi-e greu să cred că, în calitate de credincioși de secol XXI, avem voie să-l trecem cu vederea atât de ușor, și mi-e greu să-l văd ca pe un subiect închis, ca pe o zonă *safe* pentru noi, cei moderni. Așa cum cele Zece porunci au fost date în veac, și pilda Vițelului – care este strâns legată narativ și simbolic de cele Zece porunci – trebuie că e dată pentru a fi ținută minte în veac. Ceea ce înseamnă că și noi, modernii – în ciuda evoluției cu care ne mândrim – suntem în continuare vizați de teribilul episod idolatru. Altfel ne-am putea închipui că Dumnezeu și-ar fi putut formula cea de-a doua poruncă astfel:

„II. Să nu îți faci chip cioplit….*

**poruncă valabilă exclusiv pentru credincioșii din antichitate și evul mediu european, credincioșii din erele post-medievale sunt scutiți, deoarece ei sunt evoluați*”.

Poruncile lui Dumnezeu nu se prescriu și nu sunt „supuse unor termene și condiții”, așa că avem toate motivele să credem că – în ciuda celor ± 3500 de ani care ne despart de momentul lor – suntem la fel de expuși riscului idolatriei, așa cum suntem la fel de expuși și riscului de a desfrâna, de a fura, de a mărturisi strâmb, de a ucide sau de a dori casa aproapelui.

Acestea fiind spuse, nu ne rămâne decât să încercăm să redeschidem dosarul Vițelului de aur – chintesența idolatriei[1]– pentru a vedea dacă nu cumva ne-au scăpat ceva probe. Aceste probe, puse cap la cap și într-o altă lumină, ar putea să ne demonstreze că este posibil să mai fim și astăzi la fel de idolatri precum evreii de acum trei milenii, iar acest lucru ar putea să ne recalibreze relația cu lumea de azi.

Înainte de a intra în subiect, o precizare necesară: textul de față, scris din punctul de vedere al unui creștin din secolul al XXI-lea, nu are intenții de exegeză veterotestamentară profesionistă completă și consecventă. Episodul Vițelului de aur este un imens ghem de teme și semnificații (relația lui Dumnezeu cu Moise, relația lui Moise cu poporul sfânt, situația și motivele lui Aaron, simbolistica vițelului, tehnica propriu-zisă de execuție și distrugere a idolului, pedeapsa aplicată idolatrilor prin intermediul leviților etc.). Din acest ghem am încercat să deșir un singur fir cu care sper să putem lega din nou povestea biblică de povestea zilelor noastre.

Astfel, scopul acestui studiu este de a afla dacă și în ce fel Vițelul de aur poate fi folosit ca o metaforă validă – capabilă de a ne orienta și pe noi în relația cu lumea noastră, așa cum încă o fac, chiar dacă mai mult sau mai puțin vag, episoade precum Arca lui Noe ori David și Goliat. În studiul de față, încerc să identific câteva caracteristici ale idolatriei, plecând de la „cazul” Vițelului de Aur. Dacă măcar o parte dintre aceste aspecte vor putea fi regăsite și în lumea noastră, atunci Vițelul de aur poate fi, și chiar *trebuie* restabilit ca reper de înțelegere.

Sau, mai simplu spus, scopul meu este de a vedea, aruncând o privire asupra idolatriei „de ieri”, dacă și în ce fel (mai) suntem idolatri azi, când – evoluați fiind, în lumea noastră cu social media și metaversuri – nu mai venerăm viței, pietre sau statui…

***

Pentru început, să ne amintim episodul. Pentru a înlesni lectura, redau aici versetele de care avem nevoie. În versiunea Înaltului Bartolomeu Anania, sună astfel:

„Văzând însă poporul că Moise întârzie să se coboare din munte, s’a adunat la Aaron și i-

a zis: „Scoală-te, tu, și fă-ne nouă dumnezei care să meargă’naintea noastră, căci cu Moise, cu omul acela care ne-a scos din țara Egiptului, nu știm ce s’a întâmplat“. Iar Aaron le-a zis: „Scoateți cerceii de aur din urechile femeilor și fetelor voastre și aduceți-i la mine“. Atunci întregul popor a scos cerceii cei de aur din urechile femeilor și i-a adus la Aaron. Și el i-a luat din mâinile lor, i-a topit în tipar și a făcut din ei un vițel turnat și le-a zis: „Iată-i pe dumnezeii tăi, Israele, cei ce te-au scos din țara Egiptului!“ Văzând aceasta, Aaron a zidit în fața lui un jertfelnic; și a strigat Aaron și a zis: „Mâine este sărbătoarea Domnului!“. A doua zi s’au sculat ei de dimineață și au adus arderi-de-tot și jertfe de mântuire; apoi a șezut poporul de a mâncat și a băut și pe urmă s’a sculat să joace”. (versetele 1 – 6)

„Și întorcându-se Moise, s’a coborât din munte, având în mâinile sale cele două table ale Legii: table de piatră, scrise pe amândouă părțile – pe o parte și pe alta erau scrise. Tablele acestea erau lucrul lui Dumnezeu și scrisul era scrisul lui Dumnezeu, săpat pe table. Atunci, auzind Iosua zarva poporului răsunând, a zis către Moise: „În tabără e strigăt de război...“. Iar Moise a zis: „Acesta nu-i strigăt de biruitori, nici strigăt de biruiți puși pe fugă; eu aud strigăte de oameni beți“. Și dacă s’a apropiat de tabără, a văzut vițelul și jocurile; și aprinzându-se Moise de mânie, a aruncat din mâinile sale cele două table și le-a sfărâmat la poala muntelui. Apoi a luat vițelul pe care-l făcuseră ei, l-a ars în foc și l-a pisat mărunt și l-a presărat în apă și le-a dat-o fiilor lui Israel s’o bea.” (versetele 15 – 20)

1. UNBOXING

Ultimul an fusese cu totul ieșit din comun pentru evrei. După ani grei de înfrângeri și umilințe, fuseseră binecuvântați cu o avalanșă de victorii și de miracole. Mai întâi incredibila viziune a Rugului aprins a unui oarecare cioban numit Moise, apoi curajoasa înfruntare a Faraonului, apoi formidabilele plăgi potopite peste Egipt, apoi părăsirea țării robiei, cu marea despicată în două și prăbușită la loc ca o perdea peste soldați și carele lor de luptă. Un torent de minuni peste minuni: norul ziua și stâlpul de foc noaptea – semne *permanente* ale prezenței lui Dumnezeu. Mana. Prepelițele. Înfrângerea amaleciților. Spectaculosul legământ din Sinai, încheiat cu stropirea sângelui peste popor. Acesta este fondul pe care se conturează incredibila cerere a poporului către Aaron: *„fă-ne nouă (...) care să meargă înaintea noastră...*”. Cum se poate? De ce poporul de la care ne-am fi așteptat – după atâtea minuni – să fie de neclintit în credință, poate cere ceva atât de radical? Poate părea șocant, dar motivul este acesta: Moise *întârziase*.

În Midrash Rabbah se clarifică detaliile acestei întârzieri: Moise le spusese evreilor că se va întoarce din munte după 40 de zile. Însă *„atunci când Moise a spus poporului 40 de zile, s-a referit la 40 de zile pline – noapte și zi. Și, de vreme ce Moise a plecat dimineața, el nu a pus prima zi la numărătoare. Totuși, evreii au numărat greșit,*

așteptându-se ca Moise să se întoarcă în ziua a 16-a lunii Tammuz. În zadar l-au așteptat pe Moise în ziua a 16-a, iar când au văzut că el nu se arată, au început să se îngrijoreze”[2].

Iată un prim aspect sugestiv. Cererea poporului – care declanșează întregul episod – pare să fie astfel una de tip *practic* – poporul cere predictibilitate și ia drept sigură o numărătoare eronată. În zadar Aaron și alții le vor fi demonstrat că aritmetica lor e greșită și îi vor fi îndemnat la răbdare – diferența fiind doar de o zi. Solicitanții – formaliști și opaci, cum au mai fost și cum vor mai fi – nu au de gând să piardă timpul. Operațiunea „Pământul Făgăduinței” nu mergea conform așteptărilor, iar oamenii care văzuseră, auziseră, mâncaseră și băuseră minunile lui Dumnezeu brusc nu mai pot aștepta nici măcar o zi în plus. Instinctul lor practic le cere să găsească *soluții* pentru a elimina problema, *trebuie să facă ceva*. Toată călătoria lor de până atunci, mereu miraculoasă, mereu imprevizibilă, trebuie de-acum să intre pe un făgaș previzibil și controlabil. Riscurile trebuie minimizate și asta cât mai repede. Din acest motiv vin la Aaron și îi cer…

Chiar, ce îi cer?

În textul ebraic, îi cer lui Aaron să le facă „elohim” – □□□□□. Și aici ajungem deja la o răscruce, și încă una delicată – pentru că *elohim*, după cum află foarte repede orice învățăcel al limbii ebraice biblice, e un termen tare delicat. Căci *elohim* e Dumnezeu din Facerea 1,1 – „*Întru’nceput a făcut Dumnezeu cerul și pământul*”. Dar *elohim* sunt și îngerii din Psalmul 138, 1: „*și’n fața îngerilor Îți voi cânta*” și tot despre *elohim* vorbește Iacob înainte de a pleca spre Betel: „*Scoateți din mijlocul vostru dumnezeii cei străini care sunt la voi*”. (Fac. 35,2). Ce fel de *elohim* să-i fi cerut evreii lui Aaron?

Pornind de aici, interpretările rabinilor se ramifică. Unii, precum Rabbi Yochanan, Rabbi Eliezer sau Rashi citesc „elohim” ca fiind zeitate[3] – evreii cer un zeu care ori să îl înlocuiască pe cel vechi, ori doar să îl adauge alături de Dumnezeul lui Moise, ca într-un fel de panteon. În această lectură, abaterea idolatră este brutală, explicită de la bun început și clară ca lumina zilei.

Însă alți rabini, precum Yehuda HaLevi, Nachmanides[4] sau Ibn Ezra vin cu o explicație mai subtilă. E de neînchipuit că evreii ar fi uitat atât de repede pe Dumnezeu – au trecut abia trei luni de la Ieșirea din Egipt și după cum spuneam, aceste luni au fost copleșite de minuni. Cum ai putea uita de un Dumnezeu care îți face minuni zilnic? E absurd să ne închipuim așa ceva. Prin urmare, lui Aaron nu i se cere un nou dumnezeu, ci cu totul altceva, iar acest altceva spulberă ipoteza poporului-primitiv-care-își-face-o-zeitate-primitivă. Lui Aaron nu i se cere un nou dumnezeu, ci i se cere ceva care să suplinească absența lui Moise și să intermedieze între ei și Dumnezeu (același Dumnezeu!) precum o făcea Moise, acum dat „dispărut”. Ceea ce este altceva, cu totul și cu totul alt-ce-va.

Ibn Ezra comentează: *„Nu au vrut decât pe cineva care să meargă înaintea lor pentru a le găsi un loc de odihnă”* și tot el clarifică: prin „elohim”, evreii înțelegeau un nou conducător care să îl înlocuiască pe vechiul conducător care îi scosese din Egipt[5]. Nachmanides (Ramban) e și mai sintetic: *„să facem pentru noi un nou Moise care să ne arate calea”*[6]. Vom reveni ceva mai jos asupra acestui punct fundamental. Ce cred că e de reținut aici este că departe de vreo intenție malefică inițială, solicitarea de a realiza Vițelul este *una de tip practic, având un scop bun și clar definit* – [ceva] *„care să meargă’naintea noastră*”.

O nouă dilemă apare în acest punct. Admițând că poporul cere de la Aaron un înlocuitor de Moise, nu un înlocuitor de Dumnezeu, ne putem întreba: de ce în locul unui lider, poporul nu cere alt lider? De ce nu se înlocuiește un om cu un om? De ce poporul nu îl roagă pe Aaron – fratele lui Moise – să le fie lider sau, dacă totuși o asemenea misiune nu e vrednică de el, să le caute de urgență un alt lider capabil? De ce musai „dumnezei făcuți”? Rabbi Alon Anava, contemporan cu noi, într-unul dintre comentariile sale la Parsha Ki Tisa, răspunde simplu: pentru că, atunci când vrei ceva nou, vrei ceva diferit. Cum am văzut, evreii lui Moise par să fie foarte practici (cum ar putea fi altfel decât practic un popor exploatat de egipteni vreme de patru secole?), iar spiritul practic, fiind centrat mai mult pe atingerea scopurilor și mai puțin pe atenția la mijloace, este unul deschis la inovații, la schimbarea abordării, la metodologii alternative. N-a funcționat cu un om, atunci să încercăm cu un obiect (și vom vedea imediat ce fel de obiect).

Până atunci, ne mai împiedicăm de o problemă. Cum poate totuși cineva să-l înlocuiască pe însuși Moise, ca pe un administrator oarecare sau ca pe un simplu angajat care lipsește nemotivat de la locul de muncă? Cum se ajunge atât de ușor de la Moise – Moise, cel care a văzut Rugul, cel care a îngenunchiat Egiptul și cel prin care Dumnezeu a scos apă din stâncă – la *„Moise, omul acela”*? Cine era Moise pentru evrei?

Un compendiu ebraic[7] ne clarifică faptul că nu toți fiii lui Israel vedeau în Moise același tip de om. De altfel, e și previzibil să fie așa – care lider s-a bucurat vreodată vreun consens real, mai ales într-o asemenea situație, în care sunt implicați zeci de mii, sute de mii sau chiar milioane de oameni (estimările asupra numărului total al israeliților de pe vremea Exodului diferă tare mult)? Sintetizând relatările rabinilor cu privire la acest subiect, aflăm că există trei perspective foarte diferite cu privire la Moise. Astfel, Moise este văzut de către evrei:

- ca profet: în această calitate, el are acces nemediat către Dumnezeu, iar miracolele pe care le face și cunoașterea vin prin el de la Dumnezeu. Ce face Moise, Dumnezeu face. Ce spune Moise, Dumnezeu spune. Dispariția lui Moise înseamnă ruperea legăturii cu Dumnezeu, prin urmare e imperios necesară înlocuirea lui cu un alt intermediar binecuvântat.
- sau ca pe un impostor: după Rabbi Eliezer Ashkenazi (sec. XVI), cei care îl vedeau astfel pe Moise aveau ca pretext o anumită inadevertență cu privire la

durata șederii în Egipt. În Facerea 15,30, Dumnezeu îi spune lui Avram că urmașii săi vor fi înrobiți vreme de 400 de ani. Însă perioada de robie relatată în Ieșirea 12, 40 este de 430 de ani. În acest context, se crede că Moise declanșează Ieșirea cu de la sine putere. Dispariția lui în Sinai e văzută ca o dovadă că Moise nu ar fi fost de fapt trimisul lui Dumnezeu, prin urmare înlocuirea lui e cât se poate de benefică.

Mai există însă încă o perspectivă extrem de interesantă, aceea a lui Moise văzut ca magician: Rabbi Abarbanel (sec. al XV-lea) susține că, de-a lungul călătoriei lor, evreii, departe de a fi un popor dreptcredincios, s-au îndoit constant de Dumnezeu considerând că doar Moise și Aaron (iar nu Dumnezeu) sunt cei care au meritul Ieșirii din Egipt și tuturor minunilor însoțitoare. Remarcăm din nou semnele unei gândiri de tip practic: *„Pentru ei, nu Dumnezeu i-a scos din Egipt prin intermediul lui Moise, ci Moise l-a influențat pe Dumnezeu”*[8]. Moise e astfel văzut de către popor ca fiind deținătorul unor puteri cu totul speciale de a performa miracole. (Ceea ce nu e întru totul eronat – ceea ce face Moise în fața Faraonului poate fi văzut și ca magie, mai ales de către adversarii săi direcți – vrăjitorii egipteni). Deoarece Moise-magicianul a dispărut, poporul apelează la Aaron, care se presupune că ar ști secretele magice ale fratelui său și ar putea crea *o altă ființă cu puteri asemănătoare*. După Rashbam (sec. al XII-lea), Ralbag (sec. al XIV-lea) și același Abarbanel, obiectul prin care se poate realiza această *restitutio* magică poartă și un nume specific: *teraphim* – □□□□□.

Teraphim se numesc „idolii” mici furați de Rahela de la tatăl său (Facerea 31,19). Îi regăsim în câteva locuri în Scriptură, inclusiv în cartea profetului Zaharia, unde sunt asociați expres cu magia, fantezia și desfrâul: *„Că idolii [teraphim] grăit-au doar palavre, și vrăjitorii doar vedenii mincinoase, și vise mincinoase au grăit și mângâieri deșarte-au îmbiat”* (Zaharia 10, 2). Rashbam detaliază precis modul în care se produc acești *teraphim,* scopul folosirii lor și utilitatea lor finală: *teraphim* sunt *„creați prin vrăjitorie, scopul lor fiind acela de a spune celor care cred în ei cum să acționeze pentru a-și satisface nevoile”*.[9]

Astfel, prin filiera magică, ceea i se cere lui Aaron este un substitut de ceva magic ce-i aparținea lui Moise.[10] Un obiect cu funcție de talisman sau de amuletă pe care Moise îl va fi avut și care trebuia înlocuit cît mai repede posibil – *„un obiect fizic, despre care se credea că are puterile magice necesare pentru intervențiile miraculoase din natură pe care ei le trăiseră.”*[11]. Un *„obiect cu abilități supranaturale”*[12]. Magic, utilitar și eficient.

Totuși, chiar și în această ipoteză a solicitării unui obiect magic, ceva parcă nu se leagă. Asta deoarece Aaron, chiar presupunând că va fi fost cunoscător în ale magiei, nu are absolut nici un interes să facă așa ceva – dacă ar fi avut cea mai mică dorință de a răspunde cererii, cu siguranță ar fi fost ucis de Dumnezeu, pe loc.

Faptul că Aaron – cel care a „construit” idolul „cu mâna lui” – nu este pedepsit de Dumnezeu, ci doar admonestat de Moise ne lasă de înțeles că, oricât de ciudat ar părea, Aaron a procedat corect. Pus într-o situație extrem de tensionată și de riscantă[13], Aaron găsește o soluție de avarie – trage de timp pentru ca Moise să poată ajunge înainte de a avea loc un dezastru.

2. INSTRUCȚIUNI DE ASAMBLARE

Așadar, Aaron preia „controlul” operațiunii pentru a trage de timp până a doua zi, când se va fi întors Moise. Acesta este motivul pentru care inițial îi trimite pe solicitanți să scoată aurul din urechile soțiilor și fiicelor (ceea ce nu e chiar o misiune ușoară, pentru nici un bărbat din nici o epocă) și, spun adesea rabinii, este motivul pentru care se oferă *el personal* să facă idolul și nu îl deleagă pe vreun sculptor și metalurgist consacrat precum Bețaleel, fiul lui Uri (care nu peste mult timp va fi însărcinat cu construirea Cortului și Chivotului). Și atunci, cum de au ajuns să se închine unui vițel realizat nu de un meșter aurar profesionist, ci de un om ce va fi fost complet neîndemânatic în execuție? Și în plus, să nu uităm, vițelul va fi fost abia cioplit chiar în acea zi, în fața lor. Întreabă tăios Rashbam: „Erau atât de nebuni încât să creadă că acest vițel, abia făcut în ziua aceea, era ce*l care îi scosese din Egipt?”*[14]. Nu, nimeni niciodată nu ar fi atât de nebun. Explicația e cu totul alta, și cu totul răvășitoare. Însă, pentru a o înțelege mai bine, trebuie să facem o mică buclă narativă.

În Ieșirea 12, 38 stă scris că, alături de evrei au ieșit și mulți ne-evrei care, din diverse motive – mai nobile sau nu – se vor fi alăturat caravanei lui Moise. În ebraică, aceștia sunt numiți *erev rav* (□□□ □□□□□). Înaltul Bartolomeu traduce prin *„multă adunătură [de oameni]”*, Gala Galaction e mai plastic: *„gloată mare și amestecată”*. În această adunătură pestriță se numără sclavi, mercenari, păgâni căsătoriți cu israeliți și păgâni care văd minunile ce se petrec și vor să se convertească, ori diverși aventurieri care profită de momentul prielnic pentru a scăpa din Egipt etc.[15] Zoharul însă mai include în *erev rav* două personaje misterioase – pe Yunus și pe Yumbrus, fii ai profetului Valaam – nimeni alții decât cei mai mari magicieni ai timpurilor lor. (Existența lor este incontestabilă – îi regăsim și mult mai târziu, menționați chiar de Sf. Ap. Pavel în Epistola a doua către Timotei, capitolul al 3-lea). Chemați de Faraon[16] la confruntarea cu Moise, ei asistă uluiți la minunile săvârșite de acel cioban evreu și, recunoscându-și inferioritatea, se decid să-l urmeze ca pe un maestru. După Zohar, acești Yunus și Yumbrus sunt principalii responsabili ai episodului idolatru, reîntorcând poporul lui Israel la magie.

După o altă interpretare iudaică, care o completează pe aceasta, un membru de seamă al *erev rav* este un anume Mica[17]. Povestea lui Mica[18] are un farmec aparte. Se spune că, înainte de ieșirea din robia egipteană, exploatarea evreilor de către egipteni ajunsese atât de crâncenă încât, dacă un sclav evreu nu își va fi îndeplinit *target*-ul zilnic de

cărămizi, în locul cărămizilor lipsă va fi zidit un copilaș, de bună seamă evreu. Moise asistă la un asemenea episod și, înduioșat de suferință – cum altfel? – îl salvează pe copilașul numit Mica, iar Mica îi rămâne – cum altfel? – apropiat. Salt peste timp. La ceasul cuvenit, în apropierea momentului culminant al Ieșirii, Moise caută cu înfrigurare, timp de trei zile, trupul neînsuflețit al lui Iosif pentru a respecta jurământul făcut (*„Şi i-a jurat Iosif pe fiii lui Israel zicând: „Atunci când vă va cerceta Dumnezeu, amintiţi-vă de osemintele mele şi duceţi-le cu voi!”* – Facerea 50, 25). Firește, Iosif fusese îngropat de către egipteni în urmă cu multă vreme, dar nu se știa unde. În cele din urmă, Moise află de la Serah, fiica lui Așer, că sicriul lui Iosif se află pe fundul Nilului[19]. Sub ochii lui Mica, Moise recurge la următoarea metodă[20] pentru a recupera sicriul. Pe o plachetă de aur scrie Numele Sacru și o formulă prin care-l invocă pe Iosif: „Taurule, înalță-te!” (Iosif fiind asociat simbolic cu un taur[21]) și o aruncă în Nil. Placheta se scufundă, iar sicriul se înalță la suprafață, cu placheta pe el. În tensiunea momentului, Mica, nevăzut de nimeni, fură placheta.

Cu acest indiciu în minte, facem alt salt înainte peste timp și ajungem drept la secvența tensionată la care rămăsesem – „construirea” propriu-zisă a vițelului și mai ales, la întrebarea esențială: cum au putut evreii să se închine la un obiect făcut în fața lor de un meșter complet nepriceput precum Aaron?

…Cu toate eforturile lui de a trage de timp, lucrarea lui Aaron se apropie de final. Vițelul e făcut după tehnica acelor vremuri – cu un corp de lemn sculptat care urmează să fie acoperit cu aur.[22] În această fază de lucru, vițelul trebuie că va fi arătat destul de ciudat – nimic nu e mai strident și mai ridicol decât un obiect sculptat de o mână nepricepută, mai cu seamă când obiectul ar trebui să fie atât de măreț și de impozant încât să-l înlocuiască pe însuși Moise. Mai mult, „meșterul” nu mai e chiar în floarea tinereții, are nu mai puțin de 83 de ani. Date fiind toate acestea, Aaron va fi fost sigur de un lucru – nici un om întreg la minte nu se poate închina la așa ceva, la o sculptură stângace din lemn mort. În plus, pe lemn trebuie bătut aurul făcut foițe. Și e cert că singurul lucru mai caraghios decât un vițel de lemn făcut de un bătrân este un vițel de lemn pe care un bătrân a bătut foițe de aur. Cel mai probabil, dacă treaba aceasta va mai ajunge la final, rezultatul va fi ceva care să aducă mai degrabă cu o pasăre ciudată cu patru picioare, cu pene aurii parte jumulite, parte ciufulite, parte atârnânde.

Este deci momentul pentru ultima etapă, care sigur va avea un rezultat atât de nătâng, atât de schimonosit, încât va desumfla complet entuziasmul inițial. Aurul trebuie topit mai întâi, abia după aceea urmează să se facă foițele cu care să placheze corpul de lemn al vițelului. Aaron ia cerceii și îi pune la topit[23]. Durează o vreme până când aurul ajunge la punctul de topire, așa că Aaron își poate trage puțin sufletul și îndrepta spatele. Și doar o clipă își ia ochii de la micul lui șantier când aude în spatele lui un muget asurzitor, care face să răsune întreg Sinaiul, și în ecou până la marginile pământului. Se întoarce și, acolo unde adineauri se topea aurul, apăruse un vițel VIU, superb, care

zburda vesel și arunca din picioare!

… Nevăzut de nimeni, Mica aruncase în topitură placheta înscrisă cu *„Taurule, înalță-te!”*. Și restul e magie… [24]

***

Nu e greu de închipuit explozia de uimire care a urmat. Făptura minunată care stă acum în mijlocul lor, sclipind de curățenie și mustind de viață, nu are nici o legătură cu pocitania cioplită de Aaron. Vițelul de aur e viu și splendid, strălucitor și spectaculos. Iar asta nu poate însemna decât un singur lucru – că Dumnezeu a acceptat această formă de intermediere, că Vițelul e un bun înlocuitor al lui Moise, că relația dintre popor și divinitate s-a re-legat! Fără nici un dubiu, Calea Vițelului este calea de urmat de-acum încolo!25

Și atunci ei strigă, siguri că ceea ce s-a făcut e bine plăcut lui Dumnezeu: *„Iată, Israile, dumnezeul tău, care te-a scos din țara Egiptului!”*[26]. Și atunci se închină – nu Vițelului, ci lui Dumnezeu-prin-Viței! Abia acesta este punctul în care *”slava Lui au schimbat-o în asemănarea unui viţel ce mănâncă iarbă. Şi L-au uitat pe Dumnezeu Care-i scăpase, Cel ce lucruri mari făcuse în Egipt”*[27]. Intermedierea a devenit interpunere. Și abia de aici începe catastrofa.[28]

Dacă acceptăm că evreii au avut bune intenții până în acest punct – și iată că nu avem nici un motiv să credem altceva – apare o întrebare și mai spinoasă: ce e greșit în a te închina cu bună-credință lui Dumnezeu, printr-un viței viu, manufacturat personal de locțiitorul liderului poporului tău, care nu peste mult timp va fi consacrat ca Mare Preot? Unde e eroarea și de ce este ea atât de gravă?

Până la urmă, taurul este un străvechi simbol oriental al divinității. Îl găsim în Egiptul abia părăsit de evrei sub numele de Apis, îl găsim și în vechile cultele canaanite. Prima literă din abjad-ul („alfabetul”) ebraic, *aleph* – □ – litera care îl simbolizează pe Dumnezeu, Cel ce e înaintea a toate – provine de la pictograma unui taur. Iar cuvântul □□□□□ *eleph* – înseamnă chiar „taur”, la propriu. Astfel, alegerea unui taur drept călăuză către Dumnezeu nu este deloc întâmplătoare – ea confirmă din nou bunele intenții ale poporului (și infirmă teoria idolatriei primitive, brutale, apriorice, intenționate și explicite).

Umberto Cassuto, rabin, istoric și profesor italian, explică faptul că termenul de □□□ (egel) denotă nu un viţeluș de lapte, ci un taur aflat în deplina putere a tinereții. Același termen îl regăsim în Facerea 15, 9 – dialogul dintre Dumnezeu și Avram – însemnând „junincă de trei ani”. *”Cu alte cuvinte este vorba de indicarea unui animal care produce mult lapte (Isaia 7, 21-22) sau care lucrează la arat și la treierat (Judecători 14, 18; Ieremia 50, 11; Osea 10, 11)”*[29] Sigur că e greu pentru niște urbanizați moderni de secol

XXI ca noi să înțeleagă cu ce fel de trăire poate privi un țăran spre un animal, darmite un nomad sau un pribeag. Sigur că pentru noi carnea e doar o felie tăiată perfect, egală cu propriul aport nutrițional, ambalată într-o caserolă de polistiren, cu un cod de bare pe ea. Dar când nici gândul nu gândea la alimentația industrializată, animalele vor fi fost cele mai iubite semne ale Vieții, fiind ele însești viață. Viață care, jertfită, va perpetua viețile înfometaților care îi mănâncă bucățile de mușchi, care își înmoaie degetele în grăsimea ei și îi rod oasele. Viață ce, stingându-se, se face semn al bucuriei și împăcării (precum „vițelul cel gras" din pilda fiului risipitor, rostită de Cel care tot ca un animal spre jertfă S-a dat).

Să ne imaginăm cât de tentantă va fi fost imaginea vițelului-artefact care va aduce lapte și unt din belșug pentru cei care sufereau de sete și de foame, care va ara pământurile rodnice din Pământul Făgăduinței pentru cei cu tălpile arse atâta vreme de nisipul încins al deșertului… Și care, radiind virilitate, promite răsfățul și dezmierdarea[30] în locul ascezei și răbdării. Vițelul – simbol și artefact – e productiv, eficient și promite siguranță și plăcere materială. E simultan un artefact viu și un simbol al prosperității, e irezistibil. Ce om rătăcind prin deșert ar putea refuza o asemenea propunere?

Așadar, în principiu, opțiunea pentru viței este complet legitimă, nu e nimic de acuzat aici. Mai rămâne de precizat doar un lucru. Am spus că scopul vițelului a fost acela de a fi un substitut al lui Moise – adică intermediar între popor și Dumnezeu. Nu e însă foarte clar *cum* anume. Tot Cassuto clarifică și această ambiguitate: în calitatea sa de mediator între popor și divinitate, Vițelul trebuie să „funcționeze" ca un fel de unealtă destinată slăvirii – un tron, ca un piedestal pe care să se așeze prezența invizibilă a lui Dumnezeu. Numai că există în Scriptură un atare soclu, ce va fi creat exact cu acest scop, după indicațiile explicite ale lui Dumnezeu! E precizat cu câteva capitole înainte, în dialogul lui Dumnezeu cu Moise – este vorba despre heruvimii de pe Chivotul Mărturiei: „*De acolo Mă voi face ţie cunoscut şi de acolo, de deasupra acoperământului, dintre cei doi heruvimi ce vor fi pe chivotul mărturiei, de acolo îţi voi vorbi Eu ţie despre toate câte-ţi voi porunci pentru fiii lui Israel.*" (Ieșirea – 25, 22).

Și aici se pune întrebarea cea mai grea, întrebare grea cât muntele Sinai. De ce Dumnezeu acceptă să se pogoare peste heruvimi de aur făcuți de mână de om și se mânie pe vițelul de aur făcut de mână de om?

Pare absurd și arbitrar, pare un capriciu inexplicabil. Până la urmă, am spune noi, și heruvimii de aur, și vițelul de aur îndeplinesc fix aceeași funcție – sunt intermediari, sunt realizați în mod similar, cu aceleași intenții. „*Vițelul și Chivotul sunt simboluri rituale cu semnificație comunitară, având în comun câteva aspecte cruciale. Ambele îl reprezintă pe Dumnezeu care a scos pe Israel din Egipt, ambele sunt formate ca imagini aurite ale unor animale (…) care sunt considerate a fi tronuri ale lui Dumnezeu; ambele marchează zona uciderii sacrificiale, ambele sunt obținute prin donație*". [31]

Există însă o diferență ce ar părea mică și neglijabilă dacă nu ar fi, de fapt, monstruoasă...

Mica fisură care prăbușește întregul edificiu este următoarea: heruvimii, spune Cassuto[32], au o formă „fantastică"; ei sunt ființe din altă lume, pe care nu le poți cuprinde decât cu mintea și cu sufletul – fiind nelumești, nu pot fi vreodată confundați cu vreo ființă reală și nu ar putea fi slăviți în locul lui Dumnezeu. De cealaltă parte, Vițelul de aur este mult, mult prea asemănător cu realitatea, cu materia, cu vițeii reali, aceia care trag la plug și treieră, care rumegă și mugesc, care au limba aspră și ochi de om, care au respirația caldă, cu sânge cald și lapte cald, cu carne ce se frige cu nerăbdare și se mănâncă cu poftă. Opțiunea pentru viței este astfel de o gravitate maximă, nesocotind nimic mai puțin decât porunca a II-a *„și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din câte sunt în cer, sus, și din câte sunt pe pământ, jos, și din câte sunt în apele de sub pământ*". (Ieșirea 20, 4)[33]

Dumnezeu refuză ca intermediar între El și popor un artefact *prea material*, care își poate revendica propria suveranitate. Dumnezeu știe că, din cauza firii noastre nestatornice, nehotărâte și coruptibile, lucrul mâinilor noastre poate deveni pentru noi mai vizibil, mai prezent și mai important decât El. Dumnezeu vrea ca obiectele care mediază între El și noi să fie transparente ca ferestrele, nu opace ca zidurile. Adică să semene mai mult cu El, decât cu noi.[34]

Prin heruvimi de aur sau prin viței de aur – aici pare că se rezumă toată problemanoastre cu Dumnezeu...

***

Am clarificat, sper, un aspect important: toate urmările teribile – Mânia lui Dumnezeu, furia lui Moise, Tablele Legii sfărâmate, vărsarea de sânge de către leviți, ștergerea din Cartea lui Dumnezeu a idolatrilor – sunt provocate nu de închinarea la un vițel, ci – în primul și-n primul rând – de punerea unui vițel între popor și Dumnezeu, adică de gestul nebunesc de a da lui Dumnezeu un chip nepotrivit, reducându-L doar la materie și trup. Idolatria – păcatul absolut și închinarea cea mai scandaloasă – vine doar ca o consecință a invaziei intermediarului mincinos.

Să încercăm acum să urmărim puțin modul practic în care se manifestă idolatria. Odată activ, ce face Vițelul din poporul care-i stă înainte?

3. PUNERE ÎN FUNCȚIUNE

Acțiunile poporului de după ivirea Vițelului sunt descrise laconic, pe o jumătate de verset – a doua zi, după jertfele și arderile de tot cuvenite lui Dumnezeu-mediat-prin-

viţel *„a şezut poporul de a mâncat şi a băut şi pe urmă s'a sculat să joace*”.

Cu privire la acest „a ședea”, Midrash Rabbah avertizează că oriunde în Scripturi găsim cuvântul „a ședea” (*yeshibah*), e semnul unei mari fărădelegi.[35] De pildă, frații lui Iosif, după ce l-au aruncat pe acesta în fântâna seacă și înainte de a-l vinde, *„s'au așezat să mănânce”* (Fac. 37, 25). „A ședea” poate fi însă și semnul idolatriei: înainte de a ridica Turnul Babel, *„oamenii au găsit un şes în ţara Şinear şi s'au aşezat acolo”*. (Fac. 11,2) *„Atunci s'a aşezat Israel în Şitim, iar poporul s'a dedat la desfrânare cu fetele din Moab. Acestea îi pofteau la jertfele idolilor lor (...)”* (Num. 25, 1-2)

Cât despre acest *„s'a sculat să joace”*, cam toate versiunile traduc la fel, inclusiv marea majoritatea a celor străine – *to play, jouer, divertir, spielen*. Dintre versiunile românești, traducerea lui Galaction vrea parcă să coloreze puțin evenimentul: *„s'a sculat ca să se zbenguiască”*. Dar nimic nu pare suspect aici. Ce poate fi mai firesc ca o comunitate ce se credea pierdută, să se bucure acum de regăsirea Căii și să sărbătorească, chiar cu nițică „zbenguială”? Atâta doar că este de ajuns să aruncăm o privire mai atentă pentru a vedea că ceea ce se petrece la picioarele Vițelului este departe de a fi o inocentă serbare câmpenească.

Cuvântul care denumește aceste „jocuri” este – *tsachaq* – □□□□□. E termenul care denotă râsul neîncrezător al lui Avraam atunci când Dumnezeu îi spune că Sarai cea stearpă va deveni Sara cea binecuvântată, „mamă de popoare”. Și tot acest cuvânt denotă avertismentul lui Lot către ginerii săi, când le spune să părăsească Sodoma, iar lor *„li s-a părut că el glumeşte*.” Tot un râs, dar pe deplin batjocoritor, este și cel al filistenilor când strigă (la o petrecere de închinare către zeul Dagon): *„Aduceţi pe Samson din închisoare, ca să mai râdem de el*”.

Surprinzător însă, de același termen dăm și când găsim în Facerea 26,8 pe *„Isaac jucându-se cu Rebeca, femeia sa*” – cu evidentă conotație erotică. Și tot o nuanță erotică, de data aceasta întunecată, reiese din Facerea 39, 17, unde femeia lui Putifar îl acuză pe Iosif: *„Priviţi, ne-a adus aici slugă un evreu, ca să-şi bată joc de noi. Căci a intrat la mine şi mi-a zis: Culcă-te cu mine!”*. Rashi (sec. XI) este unul dintre comentatorii interpretează aceste „jocuri” ca gesturi sexuale[36]. Mai mult decât atât, tot el trimite la – *sachaq* – □□□□□□ – dintr-un episod în care nu mai e nimic de râs și nici de joacă: *„Şi a zis Abner către Ioab: „Să se scoale tinerii şi să joace înaintea noastră!” „Să se scoale!”, a zis Ioab. Şi s-au sculat [...] și s-au apucat de cap unul pe altul şi şi-au înfipt sabia unul altuia în coastă şi au căzut împreună.*” (2 Regi 2,14)[37]

Astfel, cuvintele Scripturii ascund cu delicatețe oroarea: „așezarea” la picioarele Vițelului n-a fost așezare, „jocurile” nu au fost jocuri, acolo n-a fost bucurie curată și n-a fost împăcare. La picioarele Vițelului au fost bețiii, orgii și vărsare de sânge.

Este absolut uimitor cât de repede și de violent deraiază totul; scopul inițial se spulberă,

iar Legământul este uitat cu desăvârșire. Ceea ce se voia a fi doar o unealtă mediatoare devine nucleul unei „revoluții culturale”, iar ceea ce trebuia să fie prilej de închinare decade într-un dezmăț abominabil.

Puterea Vițelului însă nu se oprește aici, la respingătoarele fapte exterioare. Este extrem de semnificativ faptul că Israelul idolatru este descris ca fiind „tare de cerbice”, „scăpat din frâu”, „abătut de la calea poruncită”, care trebuie „dus la locul pe care ți l-am spus”[38] – cu alte cuvinte, descris ca un… vițel zănatic. (Profetul Osea – 4, 16 e încă și mai explicit: *„Israel a luat-o razna ca o junincă'n streche…*”).

Mesajul este limpede – idolatria nu e un simplu act de aderare formală, nu e o simplă opțiune revocabilă, ci o transformare deplină. Cu prima speranță îndreptată către idol, cu primul gând de recunoștință, cu primul genunchi coborât înainte-i, idolul va începe să-l locuiască pe cel care crede în el. Idolatrul – în trup și în suflet și în minte – devine soclul viu pe care se pogoară idolul și, printr-o contagiune înfricoșătoare, caracteristicile idolului se absorb în cel ce i se închină. Idolatrul devine asemănător cu idolul, prin asemănare se contopește cu el! Hrana și băutura promise de Viței devin instantaneu prilej de lăcomie și de beție. Energia sexuală a Vițelului explodează în orgie. Iar vigoarea sa fizică instigă violență și crimă. Iar cei ce i se închină devin ei înșiși viței cu chip de om: *„La fel cu ei [cu idolii] fi-vor cei ce i-au făurit, toți cei ce își pun nădejdea în idoli.”*[39]

Acest fapt e întărit de stranietatea pedepsei ulterioare. Avertizat de Domnul, Moise coboară din munte și-și găsește poporul în plin festival, în extaz orgiastic și în frenezie anarhică, vid colectiv de carne zbuciumată și secreții. Popor demn de Țara Făgăduinței? Nicăieri. Cireadă de vite posedate de Viței! Consecința – Moise sfărâmă Tablele Legii scrise de Dumnezeu, distruge vițelul și ulterior comandă leviților să execute pe cei mai vinovați din popor – trei mii de idolatri. Însă pedeapsa mai are un aspect care azi ni s-ar părea ciudat și inutil – vițelul este pisat mărunt și presărat în apă, iar această apă este dată fiiilor lui Israel s-o bea. De ce?

Pedeapsa urmează specificul infracțiunii, astfel că dacă înțelegem măcar puțin din simbolismul pedepsei, ne vom lămuri mai bine și cu privire la modul de operare al idolatriei. Să trecem peste detaliile pur materiale, referitoare la solubilitatea și punctul de topire (sau de netopire) al aurului în condițiile tehnice ale epocii[40]. Pentru tema noastră, mai interesant decât studiul metalurgic mi se pare următorul fapt: gestul lui Moise se aseamănă în mod izbitor cu un anume ritual numit *sotah,* la care era supusă femeia bănuită de adulter.

Sotah este relatat pe larg în capitolul 5 din cartea Numerii. În *sotah*, după jertfele cuvenite, preotul ia apă curată de izvor în care pune *„țărână din pământ de dinaintea Cortului adunării*”. Adusă în fața preotului, femeia bănuită de adulter este pusă să jure că nu a comis fapta, sub amenințarea blestemului. Jurămintele nu sunt însă de ajuns.

Blestemele sunt scrise de preot pe hârtie și puse în apa „cea amară”, iar femeia este pusă să bea „apa aducătoare de blestem spre vătămarea ei”. Dacă fapta nu a fost comisă și bănuiala este nefondată, „*va fi curată, nevătămată va rămâne şi va naşte copii*”. Dar dacă fapta a fost într-adevăr comisă, pedeapsa va fi teribilă: „*se va umfla pântecele ei şi sânul ei va cădea şi va fi femeia aceea blestemată în poporul său*”.

Această asemănare cu pedeapsa dată de Moise[41] ne deschide două căi de înțelegere. Una, mai evidentă – faptul că poporul lui Israel îl înșală pe Dumnezeu precum o soție adulterină își trădează soțul. De altfel, unul dintre sensurile cuvântului ebraic *berith* – □□□□□□□ – legământ, trimite în mod explicit la legământul dintre soți[42]. Relația dintre Dumnezeu și popor este una fundamentată pe dragoste – iar unde e dragoste, există riscul înșelării ori geloziei.

Cealaltă cale de înțelegere, care nu o exclude pe prima, este următoarea: idolatria este o deviere atât de gravă[43] și de profundă, încât colonizează întreaga ființă, cu toate cele de dinafară și cu toate cele de dinăuntru. Din acest motiv, măsurile de intervenție sunt extrem de dure – mai insuportabil decât moartea însăși, mai periculos decât arsenicul ori plutoniul, obiectul blestemat trebuie să dispară fără urmă[44], pentru a nu mai emana în lumea din afară. Trebuie înghițit. Corpul închinătorului, acum pustiit de idolatrie[45], devine spațiu de evacuare al deșeului radioactiv și teritoriul unei implozii care, în cazul vinovăției, îi va aduce moartea…

Din pedeapsa tulburătoare a înghițirii vițelului distrus și amestecat cu apă, înțelegem limpede că *idolatria se încorporează: acel lucru căruia îi destinăm cultul, lucrul căruia îi dedicăm speranțele noastre, lucrul de care credem că depinde viața noastră, lucrul în fața căruia ne prosternăm lasă urme în interior și ne locuiește. A urma idolul înseamnă a te lăsa înghițit de idol, a te uni[46] cu el, a-i lua chipul, a-i deveni instrument[47]. Idolatria presupune trans-formarea, preluarea formei idolului. Devenim ceea ce slăvim. Iar în această devenire, percepția se derutează, realitatea este falsificată, iar identitatea însăși se contorsionează. Nimic nu-i mai subtil, nimic nu-i mai periculos.*

***

Ne apropiem de finalul acestei încercări de lămurire. Să rezumăm cele relatate mai sus. Fapta: O comunitate cu o certă aplecare către lucrurile practice, lipsită de *persoana* care o ținea în relație cu Dumnezeu, ia decizia de a construi un *obiect* care să o înlocuiască. Consecința – obiectul nu intermediază, ci îl înlocuiește pe Dumnezeu.

Această lectură a Vițelului de aur ne arată un lucru extrem de important, pe care l-am ignorat teribil de multă vreme – idolatria nu apare „din senin”, ea nu e produsul unor minți primitive care nu pot face în mod real diferența dintre Dumnezeu și o statuie. Ea nu există *în sine*. Doar mintea noastră de moderni obsedați de propria superioritate își poate închipui că vechile culturi se închinau la pietre, copaci sau viței *în sine.*[48]

Dinamica idolatră este mai complexă decât în imaginea reducționistă a „strămoșilor neevoluați”: în primă fază, idolatria nu este *a priori* intenție greșită, ci intenție corectă prin mijloace greșite. Abia ulterior, pe nesimțite, mijloacele deviază intenția inițială. Idolatria apare în condițiile unei intermedieri nepotrivite; ea este rezultatul tentativei catastrofale de a ajunge la Dumnezeu prin căi proprii, considerate a fi neutre ori indiferente. A ajunge la divin pe căi nedivine, a te folosi de mijloace neîndumnezeite pentru a rămâne aproape de Dumnezeu, considerând că mijloacele sunt, până la urmă, neimportante atâta vreme cât ai intenții bune. Însă, așa cum se vede și în cazul vițelului, intențiile inițiale, turnate într-o formă greșită, sunt uitate cu repeziciune. Forma cea greșită le transformă și în acest proces. Istoria Vițelului de aur ne arată că, în ciuda obsesiei noastre de a distinge radical între formă și conținut, forma „leagă” și determină conținutul[49]. Lipsa armoniei dintre formă și conținut duce la confuzie, iar confuzia duce la idolatrie.

Porunca I – a Principiului și a fidelității față de Dumnezeu, este încălcată. Dar ea nu se încalcă în mod direct, printr-o ipotetică negare pură a divinității[50], ci prin încălcarea poruncii celei de-a II-a – cea care avertizează imediat cu maximă preocupare asupra modului în care putem devia către „alți dumnezei”: prin chip cioplit. Chipuri cioplite, adică mijloace greșite de comunicare cu Dumnezeu. Idolul, conceput inițial ca receptor și transmițător de divinitate, devine emițător. Are loc o deviere fundamentală – idolul redirecționează către el intențiile noastre și le sechestrează.

Idolul nu poate și nu trebuie văzut ca un concurent alternativ al lui cu Dumnezeu, „egal” cu el. Nu avem de ales pe de o parte între idoli falși și urâți și răi și nemișcați și, de cealaltă parte, un Dumnezeu adevărat, frumos și bun și viu. De fapt, avem de ales între un Dumnezeu adevărat, frumos și bun și viu la care să ajungem prin mijloacele adecvate ale adevărului, frumuseții, binelui și vieții și, de partea cealaltă, același Dumnezeu la care vrem să ajungem prin mijloace greșite.

***

Spuneam la început că scopul acestui eseu este de a vedea dacă Vițelul de aur poate fi reabilitat ca metaforă validă, capabilă să opereze și în timpurile noastre, când nu ne mai închinăm la viței, pietre și statui. Dacă istoria Vițelului de aur s-ar fi dovedit într-adevăr a fi doar o abatere primitivă a unui popor primitiv într-un context cultural de mult apus, atunci relevanța lui pentru noi ar fi rămas nulă. Însă, după cum am văzut, întregul episod al închinării la Vițelul de aur are o altă dinamică, care atinge probleme foarte familiare nouă.

Aspecte precum: gândirea practică, disjuncția dintre mijloace și scopuri și cea dintre formă și conținut, modalitățile de intermediere între om și Dumnezeu, relația dintre artefact și simbol, termenii în care putem folosi materia pentru a reflecta spiritualul, capacitatea unor artefacte de a-și revendica o anumită suveranitate, promisiunea

productivității, eficienței și a unei bunăstări materiale ș.a.m.d.– pe toate acestea le regăsim pregnant în cultura noastră. Prin urmare, pare că avem suficiente motive să redescoperim istoria Vițelului de aur ca pe o necesară cheie de înțelegere a lumii noastre.

Sperăm ca într-un eseu viitor, în completarea acestuia de față, să urmărim dacă există vreun aspect al lumii moderne care să-i semene Vițelului – dacă nu prin modul de realizare materială, atunci prin încărcătura simbolică, prin modul de operare și prin efecte. Cu alte cuvinte, să răspundem la întrebarea – mai există astăzi ceva capabil să se substituie în mod „credibil" lui Dumnezeu, care să exercite aceeași putere și fascinație asupra unei întregi comunități? Mai există astăzi ceva care să coaguleze atenția, să dezlănțuie patimi și să canalizeze speranțe cu forța pe care a avut ieri Vițelul de aur?

Care anume fenomen este astăzi deopotrivă simulare, artefact și simbol, aparență magică și iluzie a vieții și realității, și căruia îi slujim – noi, evoluații care nu, în nici un caz, nu ne închinăm la viței, pietre și statui?…

NOTE

1. „Nu există nici o pedeapsă din cele ce se abat asupra lumii care să nu conțină măcar o mică parte din primul vițel [vițelul turnat din pustie], așa cum e scris, însă în ziua în care îi voi cerceta, atunci voi pedepsi nelegiuirea lor." (Talmudul babilonian, Sanhedrin 102a) https://halakhah.com/sanhedrin/sanhedrin_102.html#102a_362.

2. Midrash Rabbah Exodus, translated by Rabbi Dr. S. M. Lehrman, Soncino Press, 1939, p. 477. Vezi și Rabbi Schlomo Chaim Kesselman, *What Was the Golden Calf.*

3. https://alhatorah.org/Sin_of_the_Golden_Calf/1/en.

4. Levy Smolar, Moshe Aberbach, The Golden Calf Episode in Postbiblical Literature, Hebrew Union College Annual, vol. 39 (1968), p. 112.

5. Ibn Ezra's Commentary on Pentateuch. Exodus (Shemot) – translated by H. Normal Strickman & Arthur M. Silver, Menorah Publishing, 1996.

6. https://www.sefaria.org/Ramban_on_Exodus.32.1.1.

7. https://alhatorah.org/Sin_of_the_Golden_Calf/1/en.

8. R. Lazer Gurkow, *Why the Israelites Made a Calf.*

9. Rashbam Shemot, 32, 1-4 – https://www.sefaria.org/Rashbam_on_Exodus.32.1.1?lang=en&with=About&lang2=en.

10. *„În Pentateuh, vițelul reflectă calitatea de lider a lui Moise”* – George W. Coats, The Golden Calf in Psalm 22, *Horizons in Biblical Theology*, *9*(1), 1-12. doi: https://doi.org/10.1163/187122087X00022 p. 10 . Vezi și J. M. Sasson, *Bovine Symbolism in the Exodus Narrative*, Vetus Testamentum, Vol. 18, Fasc. 3 (Jul., 1968), p. 384.

11. https://ohr.edu/this_week/based_on_the_abarbanel/5379.

12. https://alhatorah.org/Sin_of_the_Golden_Calf/2#fn51.

13. Riscantă nu doar pentru el, ci mai ales pentru întregul popor. După tradiția iudaică, cei care îi solicită lui Aaron construirea Vițelului îl ucid mai întâi pe Hur, nepotul acestuia, care se opune radical acestui demers. Aaron este însă marele preot al neamului, iar un neam care și-a pierdut călăuza și și-a ucis preotul va fi complet lipsit de orice salvare. Nu de dragul persoanei proprii, ci pentru păstrarea funcțiunii sacerdotale esențiale pentru existența comunității, Aaron acceptă. El speră că, în cazul în care întregul său demers va fi un păcat crâncen înaintea lui Dumnezeu, măcar poporul va fi scutit de vină, iar singurul care va fi pedepsit va fi el.

14. Rashbam Shemot, https://www.sefaria.org/Rashbam_on_Exodus.32.4.2.

15. https://www.thetorah.com/article/erev-rav-a-mixed-multitude-of-meanings.

16. Midrash Tanchuma, Ki Tisa, Siman 19 – https://www.sefaria.org/Midrash_Tanchuma%2C_Ki_Tisa.19.1?ven=Midrash_Tanhuma-Yelammedenu,_trans._Samuel_A._Berman&vhe=Midrash_Tanchuma_-_Torat_Emet&lang=bi.

17. După Rashi, este vorba de același Mica din Judecători, 17 – vezi Rashi Shemot 32, 1-6.

18. Midrash Tanchuma, Ki Tisa 19.

19. Motivele posibile ale acestei „îngropări” stranii sunt două – unul, politic: egiptenii nu vor ca evreii să știe unde se află Iosif pentru ca aceștia din urmă să nu poată ieși din Egipt (*Bechayei Genesis 50,26*). Al doilea, practic: egiptenii cred că trupul lui Iosif va binecuvânta Nilul, asigurându-le în continuare prosperitatea. (*Talmud, Sotah 13a*).

20. Vezi Midrash Tanchuma, Beschalach 2.1.

21. Continuând asocierea fiiilor lui Iacov cu câte un animal (Iuda – leu, Isahar – asin, Dan – șarpe) tradiția ebraică asociază pe Iosif cu un taur plecând de la ultimele două cuvinte ale lui Iacov din Facerea 49, 22 –□□□□□□–□□□□□ – tradus „peste ziduri”(în versiunea Sinodală), dar care, vocalizate diferit, redau formula invocatorie de mai sus.

22. Susan V. Menschel, *Metallurgy in the Bible: Ironworking and the Disposal of the*

Golden Calf, Jewish Bible Quarterly, vol. 42, no. 4, 2014.

23. Traducerea lui Gala Galaction: *„Și Aaron a luat acest aur din mâinile lor și după ce a închipuit chipul cu dalta, le-a făcut lor un vițel turnat*”. Alte traduceri sunt mai ambigue cu privire la etapele procesului tehnic: Sinodala: *„Luându-i din mâinile lor, i-a turnat în tipar şi a făcut din ei un viţel turnat şi l-a cioplit cu dalta.*” Anania: *„Şi el i-a luat din mâinile lor, i-a topit în tipar şi a făcut din ei un viţel turnat...*” Cornilescu: *„El i -a luat din mînile lor, a bătut aurul cu dalta, şi a făcut un viţel turnat.*”

24. Aici, în pragul misterios dintre artefactul mort care devine vițel viu se află o cheie de înțelegere. Interpretări, deși variate, sunt de acord asupra unui lucru: artefactul este permeabil la influențe adesea malefice, și este capabil de a fascina și de a înșela și de a-și revendica o viață proprie. Astfel, iluzia vitalității vițelului se poate obține:

> • prin posedare – Rabbi Iehuda, în Pirkei de-R. Eliezer, explică – *„Samael, îngerul cel rău a pătruns în vițelul de aur și acesta l-a făcut să scoată mugete, înșelându-l astfel pe Israel și făcându-l să creadă e un zeu viu*” (Vezi Aberbach, Smolar, art. cit, p. 13 / Pirkei deRabbi Eliezer, https://www.sefaria.org/Pirkei_DeRabbi_Eliezer.45?lang=en)
> • prin măiestrie mecanică – într-o lectură islamică se spune că vițelul nu avea deloc glas, dar sunetul pe care-l emitea (fapt necontestat) era produs de vântul care sufla prin corpul gol pe dinăuntru al vițelului, intrând din spate și ieșind prin botul deschis, indicându-le evreilor direcția către Pământul Făgăduinței. Dar într-o altă versiune islamică, vițelul capătă viață printr-un fel de contagiune – din praful de pe urma copitelor calului Arhanghelului Gavriil. (Uri Rubin, Traditions in Transformations. The Ark of the Covenant and the Golden Calf in Biblical and Islamic Historiography, Oriens vol 36 (2001), p. 202 și urm.)

printr-un fel de auto-zămislire – în vechiul Canaan exista credința că obiectele cultice se produceau singure și nu prin lucrare omenească. În literatura midrașică, precizează Samuel Lowenstamm, nu există o contradicție între ideea că Moise a ridicat Cortul Întâlnirii și ideea că, de fapt, Cortul s-a înălțat de la sine. La fel, în literatura ugaritică se vorbește despre un proces asemănător, în care templul închinat lui Ba’al, după ce aurul și argintul sunt topite timp de șase zile, se înalță cu de la sine putere în cea de-a șaptea zi. Nici Templul lui Solomon nu face excepție de la această regulă. (Samuel E. Loewenstamm*, The Making and Destruction of the Golden Calf,* Biblica vol .48, nr. 4 (1967) comentând un studiu al lui Cassuto). Aici, separarea modernă radicală dintre cauza formală și cauza eficientă nu pare să existe.

25. Rashbam: *„Erau atât de nebuni încât să creadă că acest vițel, abia făcut în ziua aceea, era cel care îi scosese din Egipt? Mai degrabă [înțelegem că] toți idolatrii știu că Dumnezeul nostru din ceruri a creat lumea. Dar greșeala lor este după cum urmează:*

teraphim *au un duh impur în ei, așa cum profeții au un duh pur. Atunci când vițelul le-a vorbit folosindu-se de duhurile impure, israeliții au simțit că el vorbea prin duhul divin cel sfânt. Iată de ce au spus „Iată, Israile, dumnezeul tău, care te-a scos din țara Egiptului!”. Cu alte cuvinte, ei au spus: „Duhul cel sfânt se află în acest vițel, și asta e ca și cum duhul sfânt merge înaintea noastră”*. Pentru versetul biblic citat, am folosit aici traducerea lui Gala Galaction.

26. Aici Textul Masoretic diferă radical de textul Septuagintei. Pentru clarificare, redau comentariul de subsol al Înaltului Anania: *„În Versiunea Ebraică aceste cuvinte sunt rostite de popor şi se referă la un singur „dumnezeu”. În Septuaginta, rostit de Aaron, textul capătă o notă de ironie amară, ca’n deznădejdea unei înfrângeri: deşi idolul este unul, Aaron foloseşte pluralul limbajului politeist*.”

27. Psalmul 105, 20-21.

28. După anumite interpretări, aici este momentul în care Aaron, înțelegând nebunia declanșată, se grăbește să construiască un jertfelnic – un soclu „alternativ”, chiar „în fața idolului”, pentru ca mâine, când „va fi sărbătoare în cinstea Domnului” – cu alte cuvinte când se va reîntoarce Moise, conform calculului corect – Dumnezeu se va pogorî pe acest soclu, iar toți închinătorii să-și poată vedea greșeala, măcar în al unsprezecelea ceas.

29. Umberto Cassuto, *A Commentary on the Book of Exodus*, The Hebrew University Magnes Press, Jerusalem, 1967, p. 412.

30. După TDOT (Theological Dictionary of Old Testament), în Jud. 14,18 termenul *‘eglâ* se referă la o femeie tânără – soția lui Samson – v. TDOT, vol. X, p. 450.

31. Rubin, 199.

32. Cassuto, 407.

33. Iar Porunca a II-a pare să fie un corolar, o detaliere a mijloacelor prin care se omul se poate abate de la scopul formulat explicit în Porunca I.

34. Există o tentație constantă a omului de a degrada simbolurile, de a le coborî la un nivel strict utilitar, de a le transforma din mijloace către transcendent în scopuri pur pământești. Scriptura abundă în asemenea exemple. Șarpele de aramă al lui Moise (Numerii 21, 4-9), altădată vindecător în numele Domnului, ajunge obiect de închinare și trebuie distrus de regele Iezechia (4 Regi 18, 4). Efodul lui Ghedeon ajunge idol după moartea acestuia. (Judecători 8, 23-27). Însuși Chivotul ajunge să fie folosit ca obiect magic în lupta cu filistenii – încheiată cu un eșec militar și cu pierderea Chivotului (1 Regi 4, 3-5).

35. Midrash Rabbah – *Exodus*, ed. Rabbi Dr. H. Friedman, Soncino Press, 1939, p. 478.

36. https://www.sefaria.org/Rashi_on_Exodus.32.7.1.

37. Vezi și Midrash Rabbah – Exodus, 480.

38. G. K. Beale, *We Become What We Worship: A Biblical Theology of Idolatry*, IVP Academic, 2008, p. 77 și urm.

39. PS 115, 8 în traducerea Gala Galaction. În versiunile traduse din Septuaginta: PS 113, 16.

40. Vezi Menschel, studiul citat și David Frenkel, *The Destruction of the Golden Calf: A New Solution*, Vetus Testamentum XLIV, 3 (1994).

41. Richard Elliott Friedman avertizează că această paralelă ar fi putea fi forțată, întrucât ritualul din Numerii presupune o bănuială, iar cel din Exod o certitudine – vezi *Commentary on the Torah*, HarperOne, 2003, p. 1153. Însă rabinii au o altă perspectivă asupra distribuției pedepsei post-idolatrie: cei trei mii căzuți sub sabia leviților sunt cei confirmați, cu martori, că au fost idolatri. În cazul lor nu mai există nici o incertitudine, din acest motiv se trece direct la executarea pedepsei. Cocktailul blestemat este destinat celor doar bănuiți că s-ar fi închinat Vițelului și ar fi săvârșit faptele dezgustătoare pomenite.

42. Vezi Pildele lui Solomon 2, 17 și Maleahi 2, 14.

43. „*the sin par excellence*" – Moses Aberbach, Leivy Smolar – Aaron, Jeroboam and the Golden Calves, *Journal of Biblical Literature*, vol. 86, no. 2 (Jun 1967), 132.

44. „*the biblical description of the destruction of the Golden Calf constitutes an Israelite development of an early literary pattern that was employed in Canaan to describe the total annihilation of a detested enemy*" – Loewenstamm, 485.

45. Vezi comentariul lui Filon din Alexandria cu privire la oroarea faptului că idolatrii devin la fel de *lipsiți de viață* precum idolii lor, în G. K. Beale, 142.

46. Beale, p. 145.

47. Așa cum – în sens opus – a urma pe Dumnezeu înseamnă a te uni cu Dumnezeu. Fericitul Augustin: "la fel cum cei care-l mărturisesc pe Hristos devin trup al lui Hristos, închinătorii la demonul-vițel devin trupul demonului". (Exposition on Ps. 62:5, 74:13) – Smolar, Aberbach,*The Golden Calf…*, pp. 100-101.

48. Vezi Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Humanitas, 2019, p. 13.

49. Vezi legătura pe care o face Rași între verbul *vayatzar* (de la *yatsar,* a forma) – tradus în versiunea Anania cu „i-a topit în tipar”, și *tzarar* (a lega). În Ibn Ezra, p. 664, nota 4.

50. Ceea ce este imposibil. Nimeni nu poate nega totul în mod absolut. Oricând rămâne ceva important de afirmat, deci oricând rămâne loc și pentru idol.

Imagine: Follower of Filippino Lippi – „The Worship of the Egyptian Bull God, Apis” (1457/8-1504); Sursa: The National Gallery